

Marlena Piotrowska

Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego
ORCID 0000-0003-3977-6191
marlena.piotrowska@uwr.edu.pl

**Początki politycznej kariery czołowych polityczek
CDU i CSU na poziomie federalnym w Niemczech
w latach 1991–2018¹**

Celem artykułu jest analiza pierwszych kroków w politycznej karierze członkiń Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU) i Unii Chrześcijańsko-Społecznej (CSU)², które w latach 1991–2018 zajmowały czołowe stanowiska polityczne na poziomie federalnym w Niemczech. Ta faza politycznej kariery związana jest ściśle z pozyskiwaniem zaufania i uznania w środowisku, poparcia zwolenników, poszerzania kompetencji politycznych oraz pierwszych doświadczeń w obszarze kształtowania i uprawiania polityki, przez co w istotny sposób może rzutować na dalszy przebieg publicznej działalności. Zgodnie z modelem typowej kariery w Niemczech w większości przypadków jest to mozolna ścieżka awansu, która charakteryzuje się wstąpieniem do partii, karierą na poziomie lokalnym i/lub regionalnym (np. miejscowości, okręgów, krajów związkowych), a na dalszym etapie zdobyciem mandatu deputowanego do Bundestagu. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż omawiane stadium jest szczególnie wyzwaniem w karierze politycz-

---

¹ Tekst powstał w ramach projektu „Początki politycznej kariery czołowych polityczek CDU i CSU na poziomie federalnym w Niemczech w latach 1991–2018” pod kierunkiem Marleny Piotrowskiej. Badania poświęcone tej tematyce są kontynuowane przez autorkę w ramach przygotowywanej rozprawy doktorskiej.

² CSU działa wyłącznie na terenie Bawarii, natomiast CDU na obszarze pozostałych krajów związkowych RFN. Szerzej na temat partii chadeckich w Niemczech: J. Miecznikowska, *Partie chadeckie w Niemczech*, w: K.A. Wojtaszczyk (red.), *Partie polityczne w Niemczech*, Elipsa, Warszawa 2004, s. 75–113.

nej, ponieważ wiąże się ze zdobywaniem poparcia na dwóch płaszczyznach: pierwsza dotyczy wyborców, druga zaś budowania sieci kontaktów wśród innych polityków ze względu na to, iż to właśnie partie polityczne odgrywają kluczową rolę w procesie selekcji i rekrutacji kandydatów na stanowiska polityczne.

W artykule poszukiwano odpowiedzi na pytania, w jakim wieku kobiety uzyskiwały swój pierwszy mandat poselski do Bundestagu, kiedy obejmowały pierwsze czołowe stanowiska na poziomie federalnym, a także po ilu latach od przystąpienia do partii to następowało. Warto także zastanowić się, czy czołowe polityczki obejmowały swój pierwszy mandat poselski dzięki głosom w okręgach bezpośrednich, czy dzięki liście partyjnej. Czy przebieg kariery wszystkich polityczek wpisywał się w model typowej mozolnej ścieżki awansu, czy wśród nich są także grupy, które pominęły istotne szczeble w drodze na szczyt?³ Datami granicznymi przeprowadzonego badania było uformowanie i zaprzysiężenie IV rządu Helmuta Kohla, 4 stycznia 1991 roku⁴, oraz 14 marca 2018 roku – w dniu powołania i zaprzysiężenia IV rządu Angeli Merkel⁵. W celu odpowiedzi na postawione pytania badawcze zbadano życiorysy i publiczną działalność czołowych niemieckich polityczek, a także ich strony internetowe, wywiady udzielone przez nie mediom, oficjalne dokumenty oraz raporty przygotowywane zarówno przez partie, jak i przez Bundestag.

Biorąc pod uwagę te materiały, należy przypuszczać, iż większość kobiet obejmowała czołowe stanowiska polityczne na poziomie federalnym będąc w przedziale wieku 35–40 lat, po kilkunastoletniej przynależności do jednej z partii chadeckich. Uwzględniając model typowej kariery politycznej w RFN, wysoce prawdopodobne jest, że większość z badanych kobiet uzyskiwała pierwszy mandat do Bundestagu w wyniku tzw. drugich głosów, a dopiero w kolejnych elekcjach miała szansę na mandat w okręgach bezpośrednich. Ponadto osoby z nietypową ścieżką kariery – wstępujące do partii w średnim wieku, nieposiadające doświadczenia w polityce na szczeblu lokalnym i/lub federalnym nie stanowią dużej grupy czołowych polityczek chadecji. Do wyodrębnienia badanej grupy czołowych przedstawicielek chadecji posłużyła metoda pozycyjna identyfikacji elit, według której elitę tworzą osoby zajmujące kluczowe, strategiczne z punktu widzenia systemu, stanowiska w państwie⁶. Na potrzeby niniejszego badania jako

³ Ze względu na objętość artykułu pominięto socjalizację pierwotną, w tym wychowanie w duchu religijnym, wybór CDU/CSU jako partii, w której działalność warto się zaangażować, a także odpowiedzi na pytania, ile kobiet należało do młodzieżowej organizacji partyjnej Junge Union przed rozpoczęciem politycznej kariery na poziomie federalnym, jak przejawiała się aktywność wyodrębnionej grupy kobiet w partyjnych organizacjach kobiecych (Frauen Union der CDU, Frauen Union der CSU). Warto zaznaczyć, że autorka kontynuuje badania nad tą tematyką, a efekty opublikowane będą w przygotowywanej obecnie rozprawie doktorskiej.

⁴ Był to pierwszy rząd w ponownie zjednoczonych Niemczech.

⁵ Obecny rząd Angeli Merkel, który cieszy się coraz mniejszym poparciem. Kilka miesięcy po zaprzysiężeniu rządu, m.in. w wyniku rosnącej krytyki spowodowanej wynikami wyborów do parlamentu kraju związkowego Hesja, Angela Merkel ustąpiła ze stanowiska przewodniczącej partii CDU. Funkcję przewodniczącej objęła Annegret Kramp-Karrenbauer, o której coraz częściej mówi się także jako poważnej kandydatce na funkcję kanclerz Niemiec; A. Ciechanowicz, *Wybory w Hesji i abdykacja Merkel w CDU*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-10-29/wybory-w-hesji-i-abdykacja-merkel-w-cdu> (dostęp: 28 lutego 2019).

⁶ M. Gałuszka, *Elity medyczne versus elity polityczne: kryzys elit zaufania publicznego*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2009, t. 12, nr 2, s. 14.

początek politycznej kariery na poziomie federalnym przyjęto uzyskanie mandatu poselskiego do Bundestagu⁷ i/lub wypełnianie funkcji przywódczych w partii, federalnym organie przedstawicielskim – Bundestagu czy rządzie federalnym. Za czołowe stanowiska polityczne uznano zatem pełnienie następujących funkcji:

- w zarządzie partii: przewodniczącej CDU lub CSU⁸, sekretarz generalnej partii, skarbniczki partii⁹;
- na poziomie egzekutywy: prezydent¹⁰, kanclerz, minister federalnej, minister stanu, parlamentarnej sekretarz stanu;
- na poziomie legislatywy: przewodniczącej komisji stałej, członkini prezydium Bundestagu, przewodniczącej frakcji w Bundestagu, sekretarz parlamentarnej frakcji CDU/CSU w Bundestagu.

Ostatecznie wyodrębniona została grupa 43 kobiet pełniących czołowe stanowiska polityczne na poziomie federalnym w Niemczech¹¹.

---

⁷ Warto dodać, iż w Niemczech możliwe jest jednoczesne pełnienie funkcji ministra federalnego oraz posła do Bundestagu. Wzięto jednak pod uwagę, iż ścieżkę kariery niektórych czołowych polityczek można określić jako nietypową, w ramach której członkinie CDU i CSU zostały np. ministrami federalnymi bez uzyskania mandatu deputowanej do Bundestagu., jak np. Ursula von der Leyen wybrana na minister federalną w pierwszym rządzie Angeli Merkel, która w tym czasie nie była posłanką, a mandat do Bundestagu uzyskała w kolejnych wyborach.

⁸ Jak dotąd kobieta nie pełniła funkcji przewodniczącej CSU; *Christlich-Soziale Union (CSU)*, <https://www.kas.de/web/geschichte-der-cdu/christlich-soziale-union-csu-> (dostęp: 28 lutego 2019).

⁹ Biorąc pod uwagę, iż w skład zarządu partii wchodzi wiele osób, zdecydowano się ograniczyć do najważniejszych funkcji.

¹⁰ Zarówno w badanym okresie lat 1991–2018, jak i w całej historii RFN, kobieta nie pełniła funkcji prezydenta państwa, chociaż kilka przedstawicielek płci żeńskiej ubiegało się o tę funkcję. Od czasów ponownego zjednoczenia Niemiec były to: Hildegard Hamm-Brücher (FDP), Dagmar Schipanski (wspierana przez CDU/CSU), Uta Ranke-Heinemann (wspierana przez PDS), Gesine Schwan (SPD, wspierana przez Zielonych), Beate Klarsfeld (Linke); *Die Bundespräsidenten-Kandidaten seit der Wiedervereinigung*, <https://www.sueddeutsche.de/news/politik/bundespraesident-die-bundespraesidenten-kandidaten-seit-der-wiedervereinigung-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-161114-99-169343> (dostęp: 26 lutego 2019).

¹¹ Były to: Ilse Aigner, Dorothee Bär, Brigitte Baumeister, Sabine Bergmann-Pohl, Maria Böhrmer, Heike Brehmer, Gitta Connemann, Gertrud Dempwolf, Ilse Falk, Ingrid Fischbach, Maria Flachsbarth, Michaela Geiger, Monika Grütters, Gerda Hasselfeldt, Mechthild Heil, Ursula Heinen-Esser, Renate Hellwig, Anja Karliczek, Irmgard Karwatzki, Julia Klöckner, Annegret Kramp-Karrenbauer, Martina Krogmann, Andrea Lindholz, Patricia Lips, Angela Merkel, Marlene Mortler, Hildegard Müller, Michaela Noll, Claudia Nolte, Katherina Reiche, Ingrid Roitzsch, Hannelore Rönsch, Annette Schavan, Kristina Schröder, Rita Süßmuth, Roswitha Verhülsdonk, Ursula von der Leyen, Johanna Wanka, Sabine Weiss, Annette Widmann-Mauz, Dagmar Wöhrl, Elke Wülfing, Cornelia Yzer; W 2018 roku autorka napisała artykuł pt. *Czołowe działaczki polityczne CDU/CSU w Niemczech – początki ich zainteresowania polityką*, w którym przeanalizowała ścieżki karier 53 kobiet, które pełniły czołowe funkcje na poziomie federalnym w latach 1991–2017. Grupa była powiększona o wiceprzewodniczącą frakcji CDU/CSU w Bundestagu oraz przewodniczącą grup roboczych. Zob. M. Piotrowska, *Czołowe działaczki polityczne CDU/CSU w Niemczech – początki ich zainteresowania polityką*, „Przegląd Zachodni” 2018, nr 2, s. 137–56.

Kariera polityczna

Profesjonalizacja polityki spowodowała, że współcześnie kariera polityczna stanowi szerokie pole badawcze. Wśród najważniejszych prac dotyczących tej problematyki należy wymienić monografię Dietricha Herzoga, która wyznaczyła kierunek analizy tego obszaru w Niemczech¹², a także nowsze prace m.in. Andreea Grubera¹³, Isabelle Kürschner¹⁴ czy Larsa Vogela¹⁵. W ujęciu Herzoga kariera polityczna rozpoczyna się wraz z objęciem odpowiedzialnego stanowiska, a poprzedzają ją fazy wczesnej politycznej socjalizacji oraz etap politycznej rekrutacji (dołączenia do partii). Wiąże się ona z socjalizacją wtórną, nabyciem kwalifikacji i profesjonalizacją¹⁶.

Wstąpienie do partii

Nie ulega wątpliwości, że kariera polityczna w Niemczech jest zależna od partii, a w przypadkach wielu czołowych polityków wstąpienie do niej jest poprzedzone aktywnością w organizacji młodzieżowej¹⁷. Wynika to z faktu, iż generalnie do organizacji młodzieżowej można zapisać się wcześniej niż do partii politycznej, co dotyczy także CDU i CSU¹⁸. Skutkiem tego przy każdej z frakcji zasiadających w Bundestagu funkcjonuje młodzieżowa organizacja polityczna¹⁹. Każdą z nich możemy zaliczyć do grup interesu, jednakże w systemie politycznym Niemiec pełnią one wiele innych funkcji: są zarówno kuźnią kadr, socjalizującą i kształcącą przyszłych polityków, jak i jednym z instrumentów ich rekrutacji²⁰. Młodzieżową organizacją najbliższą CDU i CSU jest Junge Union (JU)²¹. Organizacja ta powstała w 1947 roku i zrzesza młodzież w wieku

¹² D. Herzog, *Politische Karrieren. Selektion und Professionalisierung politischer Führungsgruppen*, Westdeutscher Verlag, Opladen 1975.

¹³ A.K. Gruber, *Der Weg nach ganz oben. Karriereverläufe deutscher Spitzenpolitiker*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2009.

¹⁴ I. Kürschner, *Den Männern überlassen wir's nicht! Erfolgreiche Frauen in der CSU*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2009.

¹⁵ L. Vogel, *Der Weg ins Kabinett – Karrieren von Ministern in Deutschland. Eine empirische Analyse unter besonderer Berücksichtigung der Rekrutierungsfunktion der Parlamente*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2009.

¹⁶ Szerzej na ten temat: D. Herzog, *Politische Karrieren*, s. 50–51.

¹⁷ W niektórych przypadkach wstąpienie do organizacji młodzieżowej może mieć też miejsce w tym samym okresie, co dołączenie do partii politycznej.

¹⁸ Wiek, w którym można wstąpić do partii politycznej, zależy od ustaleń wewnętrznych. W przypadku SPD jest to 14, CDU i CSU – 16 rok życia. Więcej na ten temat: O. Niedermayer, *Rekrutierungsfähigkeit der Parteien*, <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/zahlen-und-fakten/138674/rekrutierungsfahigkeit> (dostęp: 25 lutego 2019).

¹⁹ Są to organizacje takie jak np.: Junge Union Deutschlands, w skrócie: Junge Union (JU) – bliska CDU i CSU.

²⁰ J. Jungblut, R. Weber, *Karriereschmieden und Jugendorganisationen? Die Rolle von Parteijugendorganisationen am Beispiel der Jusos in der SPD*, „Zeitschrift für Politik” 2017, t. 64, s. 115–42.

²¹ Pomiedzy partiami a organizacją nie ma formalnego związku strukturalnego; Junge Union Deutschlands, *Die Satzung der Jungen Union Deutschlands*, <https://www.junge-union.de/satzung/> (dostęp: 2 lutego 2019).

14–35 lat, którą wyróżnia chrześcijański, demokratyczny i społeczny światopogląd. Współcześnie JU liczy około 105 tys. członkiń i członków, co czyni ją jedną z największych politycznych organizacji młodzieżowych w Europie²². Pierwszą, i jak dotąd jedyłą, kobietą na czele Junge Union była Hildegard Müller, pełniąca obowiązki przewodniczącej w latach 1998–2002, będąca w późniejszych latach minister stanu w rządzie Angeli Merkel (2005–2008)²³. Co ciekawe, wszystkie czołowe polityczki zostały wprowadzone do polityki przez swoich mentorów (mentorki), a biorąc pod uwagę strukturę członkostwa w partiach chadeckich – funkcję mentorów, jak i rekruterów pełnili głównie mężczyźni, dlatego też Angela Merkel, której mentorem był Helmut Kohl, przez wiele lat nazywana była *Kohls Mädchen*. W nawiązaniu do tego określenia, obecną szefową CDU oraz minister obrony RFN, Annegret Kramp-Karrenbauer, media nazywają *Merkels Mädchen*, czyli „namaszczone” przez Merkel do pełnienia określonej funkcji.

Ważnymi organizacjami dla kobiet należących do partii chadeckich są również Frauen Union der CDU Deutschlands oraz Frauen-Union der CSU. Do pierwszego z tych stowarzyszeń może należeć każda kobieta, która ukończyła 16 rok życia i podziela cele, do których dąży dana organizacja. W przypadku Unii Kobiet CDU każda członkini CDU, o ile nie wyraziła sprzeciwu, staje się członkinią FU wraz z rozpoczęciem przynależności partyjnej²⁴. Członkinią Unii Kobiet CSU może być kobieta, która należy do CSU i CDU²⁵, natomiast członkinią Unii Kobiet CDU nie może być kobieta, która należy do „konkurencyjnej partii”. Organizacje te zajmują się wsparciem rozwoju aktywności publicznej kobiet, kierują na odpowiednie tory debatę na temat spraw dotyczących kobiet, różnie też odnoszą się do instrumentów zwiększających szanse kobiet w polityce. Dla przykładu warto podać, iż także współcześnie nie ma jednolitego stanowiska w sprawie stosowania wyżej wspomnianych mechanizmów. Wiele przedstawicielek Frauen-Union der CSU sprzeciwia się odgórnemu, narzuconemu stosowaniu kwot kobiecych, postulując wprowadzenie w ich miejsce np. programów mentoringowych, które ułatwią kobietom faktyczne działania, gdyż wyposażą je w niezbędne w życiu publicznym kompetencje i umiejętności²⁶.

Pierwszy mandat do Bundestagu

Zazwyczaj kobietom zaliczającym się do grupy czołowych polityczek chadecji udawało się uzyskać mandat poselski po kilku lub kilkunastu latach przynależności do partii (5–15 lat). Do wyjątków zaliczymy przypadek Annette Schavan, która została

²² *Unsere Geschichte*, <https://www.junge-union.de/ueber-uns/geschichte/> (dostęp: 27 lutego 2019).

²³ *Hildegard Müller, CDU/CSU*, <http://webarchiv.bundestag.de/archive/2010/0427/bundestag/abgeordnete/bio/M/muellhi0.html> (dostęp: 10 listopada 2017).

²⁴ Organizacje młodzieżowe i kobiece to nie wszystkie sposoby kształcenia kadr, obok partii funkcjonują także fundacje polityczne, zapewniające zaplecze wiedzy, tworzące sieci kontaktów; *Satzung der Frauen Union CDU Deutschlands*, https://www.frauenunion.de/images/stories/docs/FU_Satzung_2017_Online.pdf (dostęp: 28 lutego 2019).

²⁵ *Geschäftsordnung. Finanzstatut*, <https://www.fu-bayern.de/common/fu/content/Projektgruppen/Geschaeftsordnung.pdf> (dostęp: 28 lutego 2019).

²⁶ K. Poleschner, *Gegen die Frauenquote – für eine echte Frauenförderung in der CSU!*, w: I. Kürschner (red.), *Frauen in der Politik*, Hanns-Seidel-Stiftung, München 2010.

posłanką po 32 latach od zapisania się do CDU²⁷, czy Sabine Weiss – wybraną na deputowaną z 29-letnim stażem w CDU²⁸. Wiąże się to też z tym, że kobiety zapisały się do partii w dość młodym wieku, a następnie realizowały się na innych poziomach – komunalnym czy krajów związkowych. Osoby zapisane we wczesnym wieku to Dorothee Bär, która została członkinią CSU już dzień po swoich 16 urodzinach – w momencie, w którym zgodnie z prawem mogła dołączyć do partii. Jej zaangażowanie w życie publiczne poprzedziła przynależność do Junge Union, w której działała od 14 roku życia²⁹.

Tabela 1. Wiek czołowych polityczek chadecji a pierwsze czołowe stanowiska

Czołowe przedstawicielki chadecji	Wiek dołączenia do partii politycznej	Wiek uzyskania pierwszego mandatu do Bundestagu	Wiek osiągnięcia czołowego stanowiska politycznego
Ilse Aigner	21	34	44
Dorothee Bär	16	24	35
Brigitte Baumeister	34	44	46
dr Sabine Bergmann-Pohl	35	44	44
prof. Maria Böhmer	35	40	55
Heike Brehmer	27	47	52
Gitta Connemann	32	38	50
Gertrud Dempwolf	34	48	58
Ilse Falk	41	47	58
Ingrid Fischbach	33	41	56
dr Maria Flachsbarth	28	39	50
Michaela Geiger	28	37	48
prof. Monika Grütters	21	43	47
Gerda Hasselfeldt	19	37	39
Mechthild Heil	33	48	59
Ursula Heinen-Esser	18	33	42
dr Renate Hellwig	30	40	51
Anja Karliczek	27	42	46
Irmgard Karwatzki	25	36	42
Julia Klöckner	24	30	37
Annegret Kramp-Karrenbauer	19	36	56
dr Martina Krogmann	33	34	41

²⁷ H. Jürgen Küsters, B. Neuss, *Politik ist Maraton mit viel Geduld*. [Wywiad z Annette Schavan], w: B. Neuss, H. Neubert (red.), *Mut zur Verantwortung. Frauen gestalten die Politik der CDU*, Böhlau, Köln 2013.

²⁸ *Sabine Weiss*, <http://www.sabine-weiss.de> (dostęp: 10 listopada 2017).

²⁹ J. Wegner, C. Amend, *Wann fliegen die Helikoptertaxis, Dorothee Bär?* (dostęp: 28 lutego 2019).

dr Ursula von der Leyen	32	51	55
Andrea Lindholz	28	43	47
Patricia Lips	30	39	51
dr Angela Merkel	36	36	37
Marlene Mortler	34	47	51
Hildegard Müller	19	35	38
Michaela Noll	30	43	51
Claudia Nolte (Crawford)	24	24	28
Katherina Reiche	23	25	36
Ingrid Roitzsch	30	40	47
Hannelore Rösch	21	41	49
dr Annette Schavan	18	50	60
dr Kristina Schröder	17	25	32
prof. Rita Süßmuth	44	50	52
Roswitha Verhülndonk	37	45	64
prof. Johanna Wanka*	50		62
Sabine Weiss	22	51	60
Annette Widmann-Mauz	18	32	43
Dagmar Wöhrl	35	40	41
Elke Wülfing	26	43	50
Cornelia Yzer	17	29	31

* Nie była posłanką do Bundestagu.

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując dane zawarte w powyższej tabeli, dochodzimy do wniosku, iż większość polityczek uzyskiwała swój mandat poselski po ukończeniu 30 roku życia, czyli okresu, który uznaje się za odpowiedni do osiągnięcia stabilizacji życiowej i zawodowej. Dominująca grupa to posłanki w wieku 35–39 lat (9 osób) i 40–44 lata (13 osób), co pokazuje, że politycy w Niemczech mogą uzyskiwać awans nie tylko pionowy, ale też poziomy, gdyż kariera polityczna w państwie federacyjnym może przebiegać na wielu płaszczyznach, wydłużając tym samym czas potrzebny do osiągnięcia kluczowych pozycji na poziomie federalnym. Odnosząc się do wieku wszystkich członków Bundestagu możemy dostrzec, iż wszystkich deputowanych poniżej 30 roku życia było niespełna kilka procent (12. WP³⁰: 1,8%; 13. WP: 1,4%, 14. WP: 2,2%; 15. WP: 3,8%; 16. WP: 2,1%, 17. WP: 1,9%; 18. WP: 2,9%; 19. WP 1,8%)³¹, dla porównania należy dodać,

³⁰ WP – *Wahlperiode*, czyli kadencja Bundestagu 12. WP: 1990–1994; 13. WP: 1994–1998; 14. WP: 1998–2002; 15. WP: 2002–2005; 16. WP 2005–2009; 17. WP: 2009–2013; 18. WP: 2013–2017; 19. WP: 2017 – obecnie).

³¹ Deutscher Bundestag, Parlamentsarchiv und Datenbank MdB-Stamm, *Altersgliederung*, https://www.bundestag.de/resource/blob/272472/6091c6dd2fee377c692200c044759787/Kapitel_03_01_Altersgliederung-pdf-data.pdf (dostęp: 10 września 2019).

iż w 12. WP 72,7% deputowanych przekraczało 45 rok życia i podobna tendencja utrzymuje się do dzisiaj³². Warto zatem zwrócić uwagę na ścieżkę karier kobiet, które zostały deputowanymi do Bundestagu wcześniej, gdyż bez wątplenia zaliczały się one do grupy najmłodszych posłów/posłanek tej izby parlamentu: były to m.in. Dorothee Bär (Mantel), Claudia Nolte (Crawford), Katherina Reiche oraz Kristina Schröder (Köhler). Śledząc ich życiorysy dostrzegamy kilka głównych punktów wspólnych: pochodzenie z rodzin zaangażowanych politycznie bądź interesujących się życiem społecznym, co powodowało, iż już na etapie socjalizacji pierwotnej przyszłe polityczki nabywały umiejętności przydatne w późniejszej karierze. Były to także rodziny, którym bliskie są chrześcijańskie wartości, zatem dołączenie do partii chadeckich nie było kontrowersyjną decyzją. Następnie należy uwzględnić to, co miało miejsce na etapie socjalizacji wtórnej, czyli: przynależność do partyjnej organizacji młodzieżowej Junge Union, aktywność w lokalnych parafiach i formach współpracy chrześcijańskiej młodzieży oraz studentów, doświadczenie w polityce partyjnej, zdobycie wyższego wykształcenia, przynależność do kręgu towarzyskiego aktywnego w obszarach życia politycznego, gospodarczego i naukowego, a także bardzo często międzynarodowe doświadczenie nabyte już w młodym wieku, skutkujące zarówno umiejętnościami międzykulturowymi, jak i nauką praktycznego posługiwania się językami obcymi (głównie językiem angielskim). Istotne są również predyspozycje indywidualne oraz zainteresowania konkretnymi obszarami życia, które wpłynęły na to, iż zajmowały się one różnymi rodzajami polityk, zarówno tymi uznawanymi za miękkie (np. zdrowie, sprawy społeczne), jak i twarde polityki (np. fiskalna, energetyczna). Ich szybka kariera była również efektem aktualnych potrzeb partii i zmian następujących wskutek ponownego zjednoczenia – szczególnie w przypadku polityczek reprezentujących tzw. nowe landy. Z raportu przygotowanego przez Michaela Schönerra i Olafa Jacobsa wynika, że współcześnie w wielu obszarach na poziomie federalnym, zarówno wśród czołowych polityków, jak i wśród sędziów czy przedsiębiorców procentowy udział kobiet z byłej NRD wśród osób zajmujących kluczowe stanowiska jest wyższy niż procentowy udział przywódczyni ze starych krajów związkowych spośród wszystkich przedstawicieli zachodu Niemiec³³.

Dorothee Bär (z domu Mantel) była jedną z najmłodszych deputowanych do Bundestagu 15. kadencji. Pochodzi z politycznie zaangażowanej rodziny: zarówno jej ojciec (CSU), jak i dziadek byli burmistrzami. Współcześnie także jej mąż, Oliver Bär, jest zaangażowany w działalność polityczną na poziomie komunalnym, również z ramienia CSU³⁴. Jak pisze sama Bär: „Dyskusje na temat polityki od zawsze były nieodzownym elementem obiadu, więc dla mnie było jasne, że się zaangażuję w politykę”. Bär była nie tylko aktywna w organizacji młodzieżowej Junge Union, lecz także w Kręgu Studentów Chrześcijańsko-Demokratycznych (Ring Christlich-Demokratischer Studenten, RCDS) – jednego z mających największy wpływ na politykę zrzeszeń studentów w Niemczech,

³² Poniżej 45 roku życia było 26,5% posłanek i posłów 13. WP, 23,9% – 14. WP; 27,4% – 15. WP; 29,8% – 16. WP; 30,5% – 17. WP; 30,3% – 18. WP, 32,2 – 19. WP. Ibidem.

³³ Szerzej na ten temat: M. Schönherr, O. Jacobs, *Ostfrauen – Wege zur Macht. Ostdeutsche Frauen in den Eliten und Frauenquoten in Ostdeutschland*, www.ostfrauen.org, s. 8–10 (dostęp: 20 września 2019).

³⁴ Dr. Oliver Bär, <http://www.heimat-braucht-zukunft.de/bio.html> (dostęp: 10 września 2019).

w którym – w trakcie studiów pełniła funkcję przewodniczącej tej organizacji w Bawarii³⁵. Zanim ukończyła studia z zakresu nauk o polityce w Monachium i Berlinie, w 1996 roku została absolwentką liceum w Grayslake w stanie Illinois w Stanach Zjednoczonych³⁶. Kristina Schröder (z domu Köhler) córka prokuratora i agentki obrotu nieruchomości, pierwszy mandat poselski do Bundestagu otrzymała w 2002 roku w wieku niespełna 25 lat. Podobnie jak Dorothee Bär była jedną z najmłodszych deputowanych 15. kadencji Bundestagu, a ponadto ukończyła studia politologiczne i należała do Junge Union³⁷. Już jako 32-latką objęła tekę minister federalnej ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży w II rządzie Angeli Merkel. W tym czasie Bär była jeszcze niezamężna i nosiła nazwisko Köhler, które zmieniła już kilka miesięcy później. Co ciekawe, poślubiła swojego partyjnego kolegę, Ole Schrödera, który w tym samym rządzie pełnił funkcję parlamentarnego sekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Ole Schröder, podobnie jak jego małżonka, wycofał się z polityki na poziomie federalnym po ostatnich wyborach do Bundestagu³⁸. Kristina Schröder bardzo często przyciągała uwagę mediów, gdyż w trakcie pełnienia funkcji ministerialnej urodziła pierwsze dziecko³⁹.

Dla odmiany kariera polityczna pochodzącej z NRD Claudii Nolte (Crawford) zaczęła się pod koniec studiów, a na jej przebieg miało wpływ ponowne zjednoczenie Niemiec. W przeciwieństwie do Bär i Schröder ukończyła studia z innej dziedziny – z automatyki i cybernetyki. Mimo startu w nieco późniejszym wieku, kariera bardzo szybko nabrała tempa, po czterech latach w Bundestagu Claudia Nolte została najmłodszą w historii partii minister federalną (zaliczała się również do grona najmłodszych deputowanych 12. i 13. WP). Warto dodać, że zarówno ojciec Claudii Nolte, jak i jej dziadek byli członkami CDU. Przy czym z relacji wynika, że przynależność ojca do wschodnioniemieckiej CDU (*Ost-CDU*) wynikała z pragmatyzmu i niejako konieczności – umożliwiała mu pracę naukową, na której mu zależało⁴⁰. Katherina Reiche, podobnie do Claudii Crawford, wychowała się w NRD i ukończyła studia w obszarze nauk ścisłych. Zainteresowanie polityką wzbudziły w niej wydarzenia związane ze zjednoczeniem Niemiec, w tym dyskusje wśród chrześcijańskiej młodzieży na tematy polityczne. Lata dziewięćdziesiąte XX wieku to także czas, w którym jej rodzice zaangażowali się politycznie – ojciec, bezpartyjny, pełnił funkcję społecznego zastępcy burmistrza w gminie Luckenwalde (Brandenburgia), matka zaś, członkini CDU, była członkinią rady powiatu (*Kreistag*)⁴¹. Co ciekawe, częściej w rodzinach polityczek

³⁵ D. Bär, *Über mich*, <https://dorothee-baer.de> (dostęp: 4 września 2019).

³⁶ Dorothee Bär, *CDU/CSU*, https://www.bundestag.de/abgeordnete/biografien/B/baer_dorothee-518098 (dostęp: 8 września 2019).

³⁷ K. Schröder, *Lebenslauf*, <https://www.kristinaschroeder.de/zur-person> (dostęp: 10 listopada 2017).

³⁸ O. Schröder, *Über mich*, <https://www.ole-schroeder.de/ueber-mich/> (dostęp: 15 września 2019).

³⁹ K. Schröder, *Kristina Schröder: „Das hat mir geschadet”*, <https://causa.tagesspiegel.de/gesellschaft/wie-steht-es-um-die-gleichberechtigung-eine-bestandsaufnahme/kristina-schroeder-das-hat-mir-geschadet.html> (dostęp: 9 września 2019).

⁴⁰ H. Jürgen Küsters, B. Neuss, *Das Gegenteil von Macht ist Ohnmacht*. [Wywiad z Claudią Crawford], w: B. Neuss, H. Neubert (red.), *Mut zur Verantwortung*, s. 652–654.

⁴¹ U. Hospes, I. Vom Hofe, *Man muss seinen Weg finde*. [Wywiad z Katheriną Reiche], w: B. Neuss, H. Neubert (red.), *Mut zur Verantwortung*, s. 694.

możemy odnaleźć aktywnych politycznie ojców i dziadków niż matki i babcie, co może wynikać z nieco odmiennej roli kobiet przed kilkoma dekadami, zwłaszcza w środowiskach konserwatywnych. Warto również wspomnieć, iż w niektórych przypadkach córki należały do CDU bądź CSU, a ich bliscy do przedwojennej partii Zentrum (m.in. ojciec Roswithy Verhülsonk), FDP (m.in. ojcowie Renate Hellwig czy Michaeli Geiger i brat Gertrud Dempwolf), rzadziej zaś do SPD (matka Angeli Merkel⁴²).

Uzyskanie mandatu w wyborach wymaga nie tylko silnej pozycji wśród wyborców, ale również we własnym środowisku partyjnym. W wyborach do Bundestagu każdy wyborca dysponuje dwoma głosami. Pierwszy głos (*Erststimme*) oddawany jest na kandydatów w 299 okręgach bezpośrednich, drugi natomiast (*Zweitstimme*) – na partyjne listy krajowe⁴³. Warto zaznaczyć, że CDU tworząc listy partyjne stosuje tzw. *Quorum*, według którego 1/3 miejsc na listach obsadzana jest przez kobiety⁴⁴. Dla odmiany CSU, pomimo uwzględnienia w swoim statucie równości kobiet i mężczyzn, zachowuje dość duży dystans do tego typu rozwiązań, kierując się ku innym instrumentom zwiększania partycypacji kobiet w polityce, jak np. wspomniane wcześniej programy mentoringowe czy tworzenie sieci networkingowych⁴⁵.

Z analizy zebranego materiału wynika, że spośród 42 kobiet, które były deputowanymi do Bundestagu, w badanym okresie 10 (ponad 23%) zostało posłankami wyłącznie dzięki tzw. drugim głosom (nigdy nie otrzymały mandatu bezpośredniego). Nie jest to jednoznaczne z ich słabą pozycją, o czym świadczyć może fakt, iż Ursula von der Leyen, do 17 lipca 2019 roku minister federalna obrony, wcześniej minister ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży, a następnie ds. pracy i opieki społecznej, uzyskiwała swój mandat wyłącznie z krajowej listy partyjnej (*Landesliste*)⁴⁶. Warto w tym miejscu dodać, że przez wiele lat była ona typowana jako następczyni Angeli Merkel na stanowisku kanclerz Niemiec, była także poważną kandydatką na funkcję prezydenta RFN, a w lipcu 2019 roku została wybrana na przewodniczącą Komisji Europejskiej⁴⁷. Co ciekawe, dla 18 kobiet (ponad 40 %) już pierwszy mandat był mandatem bezpośrednim (*Direktmandat*), co może potwierdzać ich wysoką pozycję w okręgu, w którym startowały, a przede wszystkim świadczyć o dużym poparciu w gremiach decyzyjnych partii, które zdecydowały się podjąć ryzyko wystawienia ich w okręgach bezpośrednich. Osiem kobiet zdobyło mandat w okręgu bezpośrednim już po jednej kadencji w Bundestagu,

⁴² Matka Angeli Merkel, Herlind Kasner, została członkinią SPD po zjednoczeniu Niemiec. Szerzej na jej temat: J. Schneider, *Merkel trauert um ihre Mutter*, <https://www.sueddeutsche.de/politik/merkel-mutter-tot-herlind-kasner-kanzlerin-1.4405585> (dostęp: 10 września 2019).

⁴³ C. Seils, *Das neue Wahlrecht und die Krux mit den Überhangmandaten*, <http://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/163311/das-neue-wahlrecht?p=all> (dostęp: 28 lutego 2019).

⁴⁴ *Das Frauenquorum in der CDU. Beschluss, Entwicklung und Auftrag*, <https://www.frauenunion.de/images/stories/docs/frauenquorum.pdf> (dostęp: 28 lutego 2019).

⁴⁵ *Das Mentoring-Programm der Frauen Union*, <https://www.fu-bayern.de/common/fu/content/Mitgliedschaft/mentoring.pdf> (dostęp: 27 lutego 2019).

⁴⁶ C. Bach, *Ursula von der Leyen (geb. Albrecht)*, <http://www.kas.de/wf/de/37.8225> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁴⁷ M. Antosiewicz, *Ursula von der Leyen najbardziej prawdopodobną kandydatką CDU na prezydenta*, <https://www.dw.com/pl/ursula-von-der-leyen-najbardziej-prawdopodobn%C4%85-kandydatk%C4%85-cdu-na-prezydenta/a-5639069> (dostęp: 29 lutego 2019).

a cztery kolejne przywódczynie musiały czekać na *Direktmandat* dwie kadencje, natomiast trzy polityczki uzyskały go kolejno po trzech, czterech i pięciu elekcjach. Czołowymi polityczkami, które w latach 1991-2018 uzyskały mandat bezpośredni najpóźniej, były Maria Böhmer⁴⁸, Martina Krogmann⁴⁹ i Katherina Reiche⁵⁰. Na tym tle wyróżniają się dwie postacie wychowane w NRD – Angela Merkel i wspomniana wcześniej Claudia Nolte (Crawford)⁵¹, które wstąpiły do CDU w 1990 roku i już w tym samym roku zostały posłankami do Bundestagu, a co więcej – zarówno dla jednej, jak i dla drugiej pierwsze doświadczenie ministerialne wiązało się z pełnieniem funkcji minister federalnej w resorcie ds. rodziny, pomimo tego, iż ukończyły one studia w obszarze nauk ścisłych⁵².

Jako nastolatki do partii zapisały się także Kristina Schröder⁵³ i Cornelia Yzer⁵⁴ (w wieku 17 lat), Ursula Heinen-Esser⁵⁵, Annette Schavan⁵⁶, Annette Widmann-Mauz⁵⁷ (jako 18-latki), Gerda Hasselfeldt⁵⁸, Annegret Kramp-Karrenbauer oraz Hildegard Müller (jako 19-latki). Ciekawe jest to, że wśród grupy badanych polityczek, kobiety, które w relatywnie młodym wieku działały w Junge Union, szybciej zapisywały się do CDU/CSU, co świadczy o istocie tej organizacji i jej zakorzenieniu w systemie politycznym RFN. Czołowe polityczki miały różne motywacje do rozpoczęcia działalności publicznej. Często wymieniane były: chęć wprowadzenia zmian w otoczeniu, przywiązanie do wartości chrześcijańskich i demokratycznych, aktywna postawa, rozmowy o polityce w domu rodzinnym. Maria Flachsbarth, opowiadając o tym, co ją zmotywowało do działalności politycznej, wskazuje: „Demokracja nie jest oczywistością, demokracja potrzebuje demokratów, żeby móc (prze)żyć”⁵⁹. Jak sama podkreśla, ta myśl zachęciła ją do działalności publicznej.

⁴⁸ U. Hospes, *Maria Böhmer*, <https://www.kas.de/web/geschichte-der-cdu/personen/biogramm-detail/-/content/maria-boehmer-v1> (dostęp: 27 marca 2019).

⁴⁹ *Martina Krogmann*, <https://www.cdusu.de/abgeordnete/martina-krogmann> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁰ U. Hospes, I. Vom Hofe, *Man muss...*

⁵¹ Claudia Nolte od 1990 roku była deputowaną do Izby Ludowej NRD; M. Agethen, *Claudia Crawford (geb. Wiesemüller; gesch. Nolte)*, <https://www.kas.de/web/geschichte-der-cdu/personen/biogramm-detail/-/content/claudia-crawford-v1> (dostęp: 26 lutego 2019).

⁵² Ibidem; *Angela Merkel*, https://www.bundeskanzlerin.de/Webs/BKIn/DE/AngelaMerkel/Biografie/biografie_node.html (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵³ *Kristina Schröder*, <https://www.kristinaschroeder.de/zur-person> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁴ *Cornelia Yzer*, http://webarchiv.bundestag.de/archive/2007/0206/mdb/mdb13/bio/Y/zyer_co0.html (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁵ *Ursula Heinen-Esser*, <https://www.cdusu.de/abgeordnete/ursula-heinen-esser> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁶ H. Jürgen Küsters, B. Neuss, *Das Gegenteil von Macht...*

⁵⁷ *Annette Widmann-Mauz*, <https://www.widmann-mauz.de/#1473546445968-e74c6d17-a90c> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁸ *Gerda Hasselfeldt*, <https://www.cdusu.de/abgeordnete/gerda-hasselfeldt> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁵⁹ *Demokratie ist nicht selbstverständlich, Demokratie braucht Demokraten, um (über-) leben zu können. Das war meine Motivation, mich politisch zu engagieren*; M. Flachsbarth, *Maria Flachsbarth*, w: E. Möllring (red.), „So wurden wir, was wir sind”. *CDU-Frauen in politischen Führungspositionen*, Frauen Union der CDU Niedersachsen, Hannover 2012, s. 32.

Ciekawy jest również jeden z punktów wspólnych łączących ponad 1/4 czołowych polityczek chadecji – 12 z nich zdobyło tytuł profesora i/lub stopień doktora, co wpisuje się w przekonanie Niemców o konieczności rozwoju, nabywania wiedzy i poszerzania doświadczenia, a także ukazuje duże znaczenie kwalifikacji oraz stopni i tytułów naukowych w tym kraju. Wynika to także z niemieckich standardów kulturowych: nastawienia na indywidualizm (*Individualismus*), orientacji na konkretne sprawy (*Sachorientierung*) czy umiejętności planowania czasu (*Zeitplanung*)⁶⁰. Posiadanie stopnia doktora lub tytułu profesora może nieznacznie zwiększyć szanse kandydatki w wyborach, ponadto jest pożądane na wyższych szczeblach kariery, zwłaszcza na stanowiskach ministerialnych⁶¹. Wiąże się z tym również pewnego rodzaju ryzyko – niektórzy mogą pójść drogą na skróty, dopuścić się plagiatu lub innych nieetycznych zachowań, byleby skrócić drogę do osiągnięcia tytułu, co zostało zaobserwowane w przebiegu kariery Annette Schavan, której odebrano stopień doktora ze względu na plagiat popełniony przed kilkudziesięcioma laty. Skutkowało to jej dymisją z funkcji minister federalnej ds. kształcenia i badań naukowych⁶². Media skupiły się również na dysertacjach Kristiny Schröder⁶³ i Ursuli von der Leyen⁶⁴. Posiadanie tytułu naukowego może także skrócić drogę na szczyt politycznej kariery i pozwala ominąć określone szczeble znane z typowego przebiegu kariery – dr Sabine Bergmann-Pohl, prof. Maria Böhmer, dr Martina Krogmann, dr Angela Merkel należą do tej grupy kobiet z nietypowymi ścieżkami kariery, które wykorzystując swój dorobek naukowy i zawodowy, znalazły się na szczycie, pomimo braku doświadczenia w polityce komunalnej/lokalnej/regionalnej.

W większości przypadków kobiety, które osiągnęły czołowe stanowiska w egzekutywie (np. funkcje minister federalnej), były również posłankami do Bundestagu, ponieważ w Niemczech dozwolone jest jednocześnie wypełnianie funkcji ministerialnej, jak i pełnienia mandatu do federalnego organu przedstawicielskiego. Wypełnianie mandatu poselskiego do Bundestagu stanowi także jeden z typowych etapów – rozpoczyna karierę na poziomie federalnym, więc nie budzi zdziwienia fakt, iż tylko jedna z czołowych polityczek nie była posłanką do tej izby parlamentu. Johanna Wanka, matematyczka, którą można określić mianem *Seiteneinsteigerin*⁶⁵ – kobiety, która wkroczyła do świata polityki pomimo posiadania wykształcenia związanego z inną dziedziną, pełniła funk-

⁶⁰ A. Thomas, *Das Kulturstandardkonzept*, w: W. Dreyer, U. Höbner (red.), *Perspektiven interkultureller Kompetenz*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011, s. 106–107.

⁶¹ S. Schneider, M. Tepe, *Dr. Right and Dr. Wrong: Zum Einfluss des Dokortitels auf den Wahlerfolg von Direktkandidaten bei der Bundestagswahl 2009*, „Politische Vierteljahresschrift” 2011, nr 2, s. 248–85.

⁶² *German education minister quits over PhD plagiarism*, <https://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/german-education-minister-quits-phd-plagiarism> (dostęp: 15 lutego 2019).

⁶³ *Dr. Kristina Schröder und ihre Helfer*, <https://www.fr.de/politik/kristina-schroeder-ihre-helfer-11623046.html> (dostęp: 19 września 2019); T. Denkler, *Club der akademischen Schönfärber*, <https://www.sueddeutsche.de/politik/dokortitel-in-der-politik-der-club-der-akademischen-schoenfaerber-1.1061445-0#seite-3> (dostęp: 19 września 2019).

⁶⁴ *Von der Leyen darf Dokortitel behalten*, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-03/ursula-von-der-leyen-dokortitel-plagiat> (dostęp: 19 września 2019).

⁶⁵ Niem. *Seiteneinsteiger(in)* – osoba robiąca karierę w nowym środowisku, niezwiązanym z jej wykształceniem, doświadczeniem itd.; *Seite* – strona; *Einsteiger* – początkujący, ale co ciekawe – *in die Politik einsteigen* – angażować się w działalność polityczną.

cję minister federalnej ds. kształcenia i badań naukowych w latach 2013–2018⁶⁶. Zanim objęła tę funkcję była minister w kraju związkowym Brandenburgia, odpowiedzialną za naukę, badania i kulturę. Co ciekawe, jej mianowanie na funkcję minister federalnej bez doświadczenia parlamentarnego w Bundestagu nie jest odosobnionym przypadkiem w tym środowisku politycznym. Ursula von der Leyen, która w 2005 roku została mianowana na funkcję minister federalnej ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży, swój pierwszy mandat poselski uzyskała dopiero cztery lata później – w kolejnej kadencji Bundestagu. Jak widać, kariera na stanowisku ministra federalnego nie musi być poprzedzona etapem aktywności poselskiej na poziomie federalnym, może go poprzedzać aktywność w innych obszarach życia publicznego, wyróżniająca się postawa, szacunek otoczenia. Jednakże jest nieco odmienna forma kariery politycznej, co zostanie poruszone w dalszej części artykułu dotyczącej *Seiteneinsteigerinnen*. W rozważaniach nad życiorysem Ursuli von der Leyen warto uwzględnić, że należy ona do pokolenia wychowanego przez rodziców, w głównej mierze ojców, którzy brali udział w politycznej odbudowie powojennych Niemiec i kształtowaniu struktur europejskich w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. We wspomnieniach von der Leyen jasno przewijają się stwierdzenia, że dużą rolę dla jej ukształtowania odegrał dom rodzinny, w tym silna relacja z ojcem, Ernstem Albrechtem. Obecna przewodnicząca Komisji Europejskiej urodziła się w 1958 roku – w tym samym roku jej ojciec został wybrany na dyrektora gabinetu komisarza EWG, Hansa von Groebbena. W czasach swojego dzieciństwa i wczesnej młodości Ursula obserwowała, jak jej ojciec początkowo pracował w administracji EWG, a następnie pełnił funkcję premiera Dolnej Saksonii. W jej wspomnieniach i relacjach dostrzec możemy nie tylko fascynację światem polityki i podejmowania decyzji – już wtedy widziała bowiem, z jaką presją na co dzień spotyka się jej ojciec⁶⁷.

Warto zwrócić uwagę również na fakt, ile czasu upłynęło od uzyskania mandatu poselskiego do Bundestagu do objęcia czołowych stanowisk na poziomie federalnym – w niektórych przypadkach musiało minąć nawet 15, 17 czy 20 lat od pojawienia się po raz pierwszy w Bundestagu po objęcie kluczowego stanowiska na poziomie federalnym. Należy przypomnieć, że wiele polityczek chadecji przed uzyskaniem pierwszego mandatu należało do partii od kilku do kilkunastu (a nawet kilkudziesięciu) lat, co uwidacznia, że osoby planujące karierę polityczną w Niemczech muszą liczyć się z tym, iż osiągnięcie sukcesu na poziomie federalnym może wymagać wielu lat mozolnej pracy. Oczywiście, istnieją również wyjątki, niektóre polityczki bardzo szybko objęły funkcje na poziomie federalnym, a skrócona ścieżka ich kariery plasuje je wśród *Seiteneinsteigerinnen*. Mozolny awans w strukturze wynika bowiem nie tylko z indywidualnych uwarunkowań (np. przerwy w działalności publicznej spowodowanej sytuacjami losowymi, w tym macierzyństwem), ale jest także w dużej mierze determinowany czynnikami zewnętrznymi, systemowymi. Instytucje polityczne, które z natury są konserwatywne, ulegają powolnym zmianom, ograniczany jest też dostęp osób przypadkowych do kluczowych stanowisk.

⁶⁶ Johanna Wanka objęła tę funkcję minister federalnej po zdymisjonowaniu Annette Schavan oskarżonej o plagiat. Pełniła tę funkcję w kolejnym gabinecie Merkel aż do czasu objęcia władzy przez Anję Karliczek (do marca 2018 roku).

⁶⁷ M. von Welsler, U. von der Leyen, *Wir müssen unser Land für die Frauen verändern*, Goldmann Verlag, München 2007, s. 15–24.

Ochsentour

Szczegółowa analiza ścieżek kariery wyodrębnionej grupy kobiet doprowadziła do interesujących konkluzji. Podobnie jak w badaniach przeprowadzonych pół wieku temu przez Dietricha Herzoga, znacząca większość polityczek (ok. 75% badanej grupy) zanim odniosła sukces na poziomie federalnym (zyskując mandat poselski do Bundestagu bądź obejmując czołowe stanowisko polityczne) zebrała doświadczenia w tworzeniu i realizowaniu polityki na poziomie komunalnym bądź krajów związkowych. Dla przykładu warto wspomnieć o budzącej współcześnie zainteresowanie medialne obecnej przewodniczącej CDU i federalnej minister obrony, Annegret Kramp-Karrenbauer. Śledząc jej życiorys możemy zobaczyć, jak wygląda typowy przebieg kariery niemieckich polityków określanej mianem *Ochsentour* – potocznie moglibyśmy powiedzieć, iż jest to harówka, mozolna ścieżka awansu. Zanim Annegret Kramp-Karrenbauer (AKK) objęła funkcję przewodniczącej partii pod koniec 2018 roku, od zjazdu CDU w lutym tego samego roku była sekretarz generalną odpowiedzialną za stworzenie nowego programu politycznego swojego ugrupowania. W tym celu AKK⁶⁸ udała się w „Die Zuhör-Tour”⁶⁹ wzdłuż i wszerz kraju, aby spotykać się z ludźmi i wysłuchiwać ich postulatów⁷⁰. Wydawać by się mogło, iż osoba piastująca funkcję przewodniczącej czy sekretarz partii ma za sobą bądź jest w trakcie kariery parlamentarnej na poziomie federalnym, jednakże w tym przypadku wygląda to inaczej. Annegret Kramp-Karrenbauer była posłanką do Bundestagu jedynie przez kilka miesięcy w 1998 roku, kiedy weszła do Bundestagu z listy krajowej po ustąpieniu Klausu Töpfera⁷¹. Po kolejnych wyborach nie zasiadała już w ławach poselskich Bundestagu – powróciła na „niższy poziom”, a jej aktywność skupiła się najpierw na mieście Püttlingen, gdzie pełniła funkcję tzw. komunalnego urzędnika przybocznego (*Beigeordnete*), a następnie na poziomie kraju związkowego Saary, jako m.in. posłanka do Landtagu. Co więcej, następnie jako pierwsza kobieta w historii RFN pełniła funkcję minister spraw wewnętrznych w rządzie kraju związkowego, przez ponad dekadę była minister odpowiedzialną za różne resorty, a w 2011 roku została nominowana na funkcję premier kraju związkowego Saary – z funkcji tej ustąpiła na początku 2018 roku, co było związane z jej awansem w strukturze CDU. AKK była też zaangażowana w funkcjonowanie Unii Kobiet CDU, której była przewodniczącą w kraju Saary w latach 1999–2012. Angażowała się także na poziomie struktur partii – w latach 2003–2011 była zastępczynią przewodniczącego struktur partii

⁶⁸ Jej imię i nazwisko budzi trudność w wymowie także dla rodowitych Niemców, a zamiłowanie do stosowania akronimów przez osoby posługujące się językiem niemieckim powoduje, że przewodniczącą partii określa się jako „AKK”. Po objęciu funkcji sekretarz generalnej CDU Annegret Kramp-Karrenbauer przygotowała wideo zamieszczone w mediach społecznościowych, w którym wyjaśniła, jak wymówić jej imię i nazwisko i sama podała propozycję, aby mówić o niej „AKK”: A. Kramp-Karrenbauer, *Ich weiß mein Name ist kompliziert...*, <https://www.facebook.com/Annegret.KrampKarrenbauer/videos/1758053130938325/> (dostęp: 10 września 2019).

⁶⁹ Die Zuhör-Tour – *zuhören* – przysłuchiwać się, słuchać kogoś; *die Tour* – podróż, wędrówka
⁷⁰ Annegret Kramp-Karrenbauer *auf Zuhör-Tour*, <https://www.cdu.de/zuhoer-tour/blog> (dostęp: 28 lutego 2019).

⁷¹ Annegret Kramp-Karrenbauer *MdL*, <https://www.cducsu.de/veranstaltungen/referenten/annegret-kramp-karrenbauer-mdl> (dostęp: 22 lutego 2019).

w kraju związkowym, od roku 2011 jej przewodnicząca, natomiast od 2010 roku członkinią prezydium CDU⁷². Mimo jej wieloletniego zaangażowania w życie polityczne, w dyskursie publicznym pojawia się wiele różnych opinii przemawiających przeciwko jej kandydaturze na stanowisko kanclerz RFN. Głosy w tej dyskusji usystematyzowała niemcoznawczyni Joanna Trajman, która podjęła się również analizy dotychczasowych politycznych działań Annegret Kramp-Karrenbauer w kontekście jej szans na objęcie urzędu kanclerskiego⁷³.

To tylko jeden z przykładów mozolnej ścieżki awansu. Kobiety, które przebyły taką drogę do stanowisk na poziomie federalnym, angażowały się wcześniej w funkcjonowanie lokalnych struktur partii, budując tym samym zaplecze polityczne, aktywizowały się w tworzeniu i realizowaniu polityki na poziomie komunalnym, zdobywały doświadczenie, a przede wszystkim zaufanie gremiów decyzyjnych odpowiedzialnych za selekcję i rekrutację kandydatów. Typowy przebieg kariery politycznej ukazuje zatem, jak funkcjonują partie polityczne o wieloletniej historii w dojrzałej demokracji, w tym, jak instytucje starają się bronić przed zmianami i przypadkowymi osobami. W tym kontekście warto dodać, że realizowanie się w świecie polityki nie przeszkadzało większości (ok. 70% badanych) czołowych polityczek pełnić innych ról społecznych, w tym także decydować się na macierzyństwo. Niektóre z nich, tak jak wspomniana wcześniej Kristina Schröder, urodziły dzieci w czasie, gdy pełniły istotne role w polityce na różnych szczeblach.

Seiteneinsteiger(in), Seitenwechsler(in)

W opozycji do mozolnej ścieżki awansu, kobieta lub mężczyzna może przebyć drogę na skrót i uzyskać stanowisko polityczne na szczycie, w zupełnie nowym środowisku. Taką osobę określimy mianem *Seiteneinsteiger(in)*. Niestety brak jednoznaczności terminologicznej, w tym popularność tego określenia w języku potocznym, powoduje, iż nie ma jednej, wyczerpującej definicji tego zjawiska. Najczęściej jednak ten wariant definiuje się w opozycji do przebiegu typowej kariery, który omówiono wcześniej. Warto dodać, że w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku Dietrich Herzog określił ją jako karierę typu *cross-over*, w ramach której ktoś wysoko wykwalifikowany, pełniący eksponowane stanowisko w życiu zawodowym (np. urzędnik wysokiego szczebla pochodzący z mianowania czy przedstawiciel świata biznesu) postanawia „przekwalifikować” się i wkroczyć do polityki. Taki człowiek omija tym samym pewne etapy kariery, które są związane ze zdobywaniem poparcia w lokalnych i regionalnych strukturach partii, aby zyskać władzę na wyższym poziomie. Mimo pozornych trudności zyskuje mandat zaufania i zostaje wybrany na odpowiedzialne, kierownicze stanowisko⁷⁴.

⁷² Annegret Kramp-Karrenbauer, <https://www.saarland.de/389.htm> (dostęp: 22 lutego 2019).

⁷³ J. Trajman, *Annegret Kramp-Karrenbauer – przyszła kanclerz RFN?*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2019, nr 1, Oficyna Wydawnicza AFM Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, s. 227–254; Joanna Trajman przebadła kariery innych liderów niemieckiej sceny politycznej, m.in. Rity Süsmuth, zob. J. Trajman, *Konserwatywna reformatorka – Rita Süsmuth a polityka CDU wobec kobiet*, „Przeгляд Zachodni” 2017, nr 1, s. 97–121.

⁷⁴ D. Herzog, *Politische Karrieren...*, s. 150–60.

Osoba określana jako *Seiteneinsteiger* wyróżnia się także swoją wiedzą, doświadczeniem i fachowością, a co za tym idzie – także publicznym uznaniem, popularnością oraz znajomościami. Bardzo często zarówno kreuje się jako osoba niezależna, jak i próbuje utrzymać tę niezależność od wewnątrzpartyjnych rozgrywek. Musimy jednak mieć na uwadze fakt, iż nie jest w stanie mieć całkowitej autonomii, bowiem to gremia partyjne decydują m.in. o tworzeniu list wyborczych. Taka osoba musi się mimo wszystko liczyć z tym, że przez polityków kroczącą mozolną ścieżką awansu – *Ochsentour* – będzie uznawana za kogoś z zewnątrz. Co istotne, po zakończeniu okresu pełnienia funkcji w życiu politycznym, może być łatwiej takiej osobie znaleźć inne zajęcie czy wrócić do wykonywanej wcześniej profesji, o ile jest to możliwe i działalność polityczna nie dyskredytuje tej osoby np. w oczach środowiska zawodowego⁷⁵.

Badacze zajmujący się tym procesem zarówno wśród kandydatów, jak i rządzących, wyróżniają różne podtypy *Seiteneinsteiger*, m.in. *Quereinsteiger(in)* i *Seitenwechsler(in)*. Te określenia są równie nieprecyzyjne i bardzo często używane w języku potocznym. Ogólnie możemy przyjąć, iż *Quereinsteigerin* to kobieta, która robi karierę w dziedzinie niezwiązanej z wykształceniem. W tym przypadku należy podkreślić, iż jest to osoba, która w przeszłości była aktywna w obszarze dalekim od polityki i nie miała żadnego politycznego doświadczenia⁷⁶. Warto również dodać, iż niektórych polityków określa się mianem *Seitenwechsler*. Wkraczają oni do polityki z wysokich pozycji w innych dziedzinach, np. nauki, kultury, sztuki, sportu itd. Taka osoba mogła mieć w przeszłości niewielkie doświadczenie w polityce, jednakże miało ono miejsce na niskim poziomie i nie łączyło się z późniejszą karierą⁷⁷.

Zarówno do tej grupy, jak i do *Seiteneinsteigerinnen*, możemy zaliczyć także urodzoną w 1954 roku Dagmar Wöhrl przez wiele lat określaną jako Miss Bundestagu (*Miss Bundestag*) ze względu na to, że w 1977 roku zwyciężyła w konkursie i uzyskała tytuł Miss Germany⁷⁸. Wöhrl ukończyła prawo i pracowała we własnej kancelarii, ponadto wyszła bogato za mąż – za przedsiębiorcę Rudolpha Wöhrla. Duży majątek, zarobki, zaangażowanie w radach nadzorczych różnych firm, tytuł *Miss Germany* w życiorysie – to wszystko ściągało na nią krytykę i podejrzliwość polityków, którzy traktowali Dagmar Wöhrl jako kogoś z zewnątrz, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, iż wiele osób zaczyna karierę w partiach chadeckich już w wieku nastoletnim, angażując się najpierw w działalność JU, a potem bezpośrednio partii⁷⁹. Wöhrl w życie polityczne zaangażowała się dzięki pochodzącemu z Frankonii Güntherowi Becksteinowi, wieloletniemu ministrowi spraw wewnętrznych w Bawarii, a następnie przez krótki czas premierowi tego kraju związkowego⁸⁰. W 1990 roku, pomimo wątpliwości o słu-

⁷⁵ M. Küpper, *Politik kann man lernen. Politische Seiteneinsteiger in Deutschland*, Mitteldeutscher Verlag, Halle 2013.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ *Dagmar Wöhrl*, <https://www.dagmar-woehrl.consulting/vita> (dostęp: 10 listopada 2017).

⁷⁹ T. Vitzthum, „*Mir fehlt heute im Bundestag die Diskussionskultur*”, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article168252878/Mir-fehlt-heute-im-Bundestag-die-Diskussionskultur.html> (dostęp: 3 marca 2017).

⁸⁰ Posiadanie mentora, kogoś, kto wprowadza do polityki to znaczący punkt wielu karier politycznych.

ności tej drogi, Wöhrle została zachęcona do ubiegania się o funkcję radnej miejskiej w Norymberdze, a już cztery lata później, w wieku 40 lat, została posłanką do Bundestagu⁸¹. Zamierzeniem partii CSU było to, aby Wöhrle w Bundestagu zajmowała się „typowo kobiecymi” tematami, jednakże ona swą publiczną działalność poświęciła tematom gospodarczym i pomocy rozwojowej⁸². Przez ponad 20 lat jej kariera rozwijała się zarówno na najwyższym szczeblu partii CSU (m.in. w latach 1995–2003 była skarbniczką CSU), jak i w wielu gremiach parlamentarnych (przez dwie kadencje, 2009–2017, była przewodniczącą Komisji ds. Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), a w latach 2005–2009 parlamentarną sekretarz stanu przy Federalnym Ministerstwie Gospodarki i Technologii, koordynatorką Rządu Federalnego ds. Gospodarki Morskiej⁸³.

Oczywiście Dagmar Wöhrle to nie jedyna *Seiteneinsteigerin* w polityce federalnej, a także spośród czołowych aktywistek chadecji. W tym kontekście warto wspomnieć o przewodniczącej Bundestagu w latach 1988–1998, profesor Ricie Süßmuth. Choć w Polsce jest dość znana i doceniana za wkład we współpracę polsko-niemiecką, w latach osiemdziesiątych, kiedy otrzymywała nominację ministerialną, nie była zbyt popularna ani we własnej partii, ani w społeczeństwie⁸⁴. Należy przypomnieć również o Ursuli von der Leyen, która w życie polityczne zaangażowała się w wieku 43 lat. Jest rzeczą powszechnie znaną, że jest ona doktorem nauk medycznych, matką siedmiorga dzieci, która wcześniej zrezygnowała ze swojej własnej kariery na rzecz wsparcia kariery naukowej męża⁸⁵. Na koniec należy powiedzieć, że najbardziej popularna *Seiteneinsteigerin*, która zarazem najwięcej osiągnęła zarówno w polityce federalnej, jak i światowej, jest Angela Merkel, której polityczna kariera nabrała tempa wraz z ponownym zjednoczeniem Niemiec – to interesujące, jak przez niespełna trzy dekady kształtuje się jej pozycja w RFN, chociaż, jak wiadomo, kanclerz Niemiec wychowała się w NRD⁸⁶.

Zakończenie

Podsumowując, w artykule poszukiwano odpowiedzi na pytania, w jakim wieku kobiety uzyskiwały swój pierwszy mandat poselski do Bundestagu, kiedy obejmowały pierwsze czołowe stanowiska na poziomie federalnym, a także po ilu latach od przystąpienia do partii to następowało. Autorka wykazała, ile spośród posłanek w okresie 1991–2018 uzyskało mandat poselski dzięki głosom w okręgach bezpośrednich. Ponadto spośród czołowych polityczek chadecji wyłoniła te, których przebieg kariery był nietypowy.

⁸¹ *Fundament der CSU: Aktive und treue Mitglieder*, <https://www.csu.de/verbaende/bv/nuernberg-fuerth-schwabach/regionales/november-2014/jubilarehrung/> (dostęp: 22 lutego 2019).

⁸² T. Vitzthum, „*Mir fehlt...*”

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ H. Jürgen Küsters, I. Vom Hofe, *In der Politik brauchen Sie Grundsätze und Kompromissbereitschaft Mit Überzeugung muss man anfangen*. [Wywiad z Ritą Süßmuth], w: B. Neuss, H. Neubert (red.), *Mut zur Verantwortung. Frauen*.

⁸⁵ C. Bach, *Ursula von der Leyen...*

⁸⁶ H.J. Küsters, *Angela Merkel (geb. Kasner)*, <https://www.kas.de/web/geschichte-der-cdu/personen/biogramm-detail/-/content/angela-merkel-1> (dostęp: 28 lutego 2019).

Wyniki zaprezentowane przez autorkę pokazują nam system polityczny Niemiec z nieco innej perspektywy – możemy dostrzec, jak dopracowany, stosowany przez wiele lat system kształcenia, rekrutacji, selekcji i profesjonalizacji elit wpłynął na ugruntowanie konkretnego typu kariery politycznej. Z punktu widzenia systemu zapewnia to stabilność, przewidywalność, można w nim dostrzec także niewątpliwe zalety dla samych partii chadeckich, które kształcą przyszłych polityków w duchu określonych wartości od ich najmłodszych lat dzięki funkcjonowaniu organizacji młodzieżowych, sieci networkingowych, eksperckich grup roboczych. Powoduje to jednak, że nowym osobom, nawet jeśli zajmują eksponowane stanowiska w innych dziedzinach, trudno jest się przebić bez silnego poparcia. Mimo wszystko nie jest to niemożliwe, co potwierdzają życiorysy Angeli Merkel, Ursuli von der Leyen czy Dagmar Wöhr. Warto pamiętać, że każda z nich miała swojego mentora, który wprowadził je w świat polityki – szczególnie w CSU to mężczyźni dominujący w gremiach decyzyjnych mieli największą możliwość decydowania o włączeniu poszczególnych kobiet do gremiów zarządczych. Co ciekawe, protektora mają nie tylko osoby z nietypowym przebiegiem kariery, co możemy zobaczyć na przykładzie Annegret Kramp-Karrenbauer, która była i jest przygotowywana przez Angelę Merkel do objęcia najważniejszych funkcji w RFN.

Przedstawione w tym artykule wyniki badań pokazują, że czołowe przedstawicielki chadecji uzyskiwały po raz pierwszy mandat poselski do Bundestagu w różnym wieku, jednakże dominującą grupą, stanowiącą ponad 50% kobiet, były osoby w przedziale wieku 35–44 lata. Objęcie mandatu następowało zatem po kilku-kilkudziesięciu latach przynależności do partii i rzadko wiązało się równocześnie z objęciem istotnego stanowiska politycznego na poziomie federalnym. Ukazuje nam to, że w RFN, aby osiągnąć kluczowe stanowisko polityczne najlepiej jak najwcześniej rozpocząć publiczną działalność. Szczególnie istotne jest zaangażowanie w życie organizacji młodzieżowych i studenckich. Wiele spośród wyodrębnionej grupy kobiet było także stypendystkami fundacji politycznych, takich jak Fundacja Konrada Adenauera (Konrad Adenauer Stiftung) lub Fundacji Hannsa Seidela (Hanns-Seidel-Stiftung), wspierających osoby, którym bliskie są zasady chrześcijańskiej demokracji, osiągające dobre wyniki w nauce, zaangażowane w życie społeczne itp.

Analiza zebranego materiału pozwala nam również na wyodrębnienie kilku(nastu) czynników mających znaczący wpływ na przebieg kariery w partiach chadeckich, a tym samym zwiększenie szansy na osiągnięcie czołowych stanowisk na poziomie federalnym. Należy zacząć od socjalizacji pierwotnej – wychowanie w politycznie/ społecznie zaangażowanej rodzinie powoduje szybsze wdrożenie w świat polityki, zachęca do szybszego rozpoczęcia kariery np. w organizacjach młodzieżowych, co sprawia, że takie osoby mają szanse w młodszym wieku objąć odpowiedzialne stanowiska. Istotne jest również wykształcenie wyższe (w przypadku osób chcących piastować stanowiska ministerialne, także promocja doktorska i/lub tytuł profesorski), ponadto doświadczenie i szczególne zainteresowania, które wpływają na to, że kandydatki mogą podejmować się aktywności w różnych obszarach, co zwiększa ich możliwości i szanse na uzyskanie istotnych stanowisk politycznych w różnych resortach. Takie kandydatki mają nie tylko większą wiedzę i obycie towarzyskie, ale także kluczowe umie-

jętności niezbędne w zarządzaniu zespołami i aktywności w różnorodnych gremiach: kompetencje analityczne i komunikacyjne, umiejętność prezentacji własnych poglądów oraz opinii itd. Czasami istotne jest także to, czy kandydatki są ewangeliczkami, czy katoliczkami, a także czy pochodzą z terenów tzw. starych, czy nowych krajów związkowych, gdyż po niespełna trzech dekadach od ponownego zjednoczenia nadal odgrywa to dość istotną rolę w podziale ważnych funkcji. Choć oczywiście wielu polityczkom nie można odmówić talentu i umiejętności, czasami ważniejsze jest nie to, co potrafią, lecz to, co zostało ustalone podczas negocjacji koalicyjnych i możemy to zaobserwować także w dojrzałej demokracji, z jaką mamy do czynienia w RFN. Przy czym warto przypomnieć, że osobom z kręgu niemieckiej chadecji nie są obce również działania nieetyczne. Chęć osiągnięcia czołowych stanowisk politycznych oraz utrzymania i powiększenia wpływów rodzi wiele pokus, z którymi stykają się politycy każdego dnia. Widoczne jest to w przebiegu kariery zarówno Brigitte Baumeister, byłej skarbniczki CDU, która uwikłana była w „afere czarnych kas”⁸⁷, jak i innych osób, dopuszczających się wątpliwych etycznie działań, aby m.in. szybciej uzyskać stopnie i tytuły naukowe, eksponowane stanowiska, a tym samym zdobyć władzę i poszerzyć jej zakres.

Tak jak wcześniej wspomniano, kariera tworzy bardzo szerokie pole badawcze. Ze względu na charakter artykułu przeanalizowano tylko kilka jej wymiarów. Eksploracja ścieżek kariery politycznej czołowych polityczek CDU i CSU rodzi bowiem coraz więcej pytań i wymaga pogłębionych badań. To ciekawe, czy osoby, które uzyskują mandat lub są nominowane na stanowiska z pominięciem długiej kariery, mają ustabilizowaną i mocną pozycję w partiach. Czy na tym tle Angela Merkel jest tylko wyjątkiem, który potwierdza regułę? Odpowiedź na to pytanie może być przedmiotem dalszych badań, szczególnie w kontekście dyskusji o zmierzchu przywództwa obecnej kanclerz Niemiec. W rozważaniach nad karierą polityczną aktualne są również tematy dotyczące kwot płci, parytetów oraz dyskryminacji, ponieważ tworzenie mechanizmów ułatwiających przedstawicielkom płci żeńskiej przełamanie tzw. szklanej sufitu wiąże się często z głosami, iż dodatkowe wsparcie, umożliwiające kobietom rozpoczęcie politycznej kariery, to dyskryminacja mężczyzn, którym ogranicza się możliwości rozwoju. Istotne też jest pogłębienie badań nad ścieżkami kariery czołowych polityczek wychowanych w zachodnich i wschodnich Niemczech, gdyż na ich socjalizację polityczną miała wpływ odmienna kultura. Znacznie większy procentowy udział kobiet pochodzących ze wschodu Niemiec w sprawowaniu kluczowych stanowisk w porównaniu z polityczkami pochodzącymi z zachodu potwierdza, iż badanie ścieżek kariery politycznej to temat ważny, aktualny i wymagający dalszej eksploatacji.

---

⁸⁷ Szerzej na ten temat: B. Baumeister, *Welchen Preis hat die Macht? Eine Frau zwischen Kohl und Schäuble – Die Ex-Schatzmeisterin und die schwarzen Kassen der CDU*, Heyne HC, München 2004.

Tabela 2. Pierwsze kroki na poziomie federalnym

Czołowe polityczki chadecji	Partia polityczna	Rok wstąpienia do partii	Wiek wstąpienia do partii	Rok uzyskania pierwszego mandatu do Bundestagu	Wiek uzyskania pierwszego mandatu do Bundestagu	Pierwszy mandat Bundestagu ¹	Pierwszy mandat bezpośredni (Direktmandat)	Pierwsze czołowe stanowisko na poziomie federalnym
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ilse Aigner	CSU	1985	21	1998	34	<i>Direkt</i>	1998	Federalna minister ds. żywności, rolnictwa i ochrony konsumentów (2008–2013)
Dorothee Bär	CSU	1994	16	2002	24	<i>Landesliste</i>	2009	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Transportu i Infrastruktury Cyfrowej (2013–2018)
Brigitte Baumeister	CDU	1980	34	1990	44	<i>Direkt</i>	1990	Skarbniczka CDU (1992–1998)
dr Sabine Bergmann-Pohl ²	CDU	1981	35	1990	44	<i>Landesliste</i>	brak	Federalna minister ds. zadań specjalnych (1990–1991)
prof. Maria Böhmer	CDU	1985	35	1990	40	<i>Landesliste</i>	2009	Minister stanu przy kanclerz federalnej i pełnomocniczka rządu federalnego ds. migracji, uchodźców i integracji (2005–2013)
Heike Brehmer	CDU	1989	27	2009	47	<i>Direkt</i>	2009	Przewodnicząca komisji ds. turystyki (2014–2017)
Gitta Connemann	CDU	1996	32	2002	38	<i>Direkt</i>	2002	Przewodnicząca komisji ds. żywności i rolnictwa (2014–2015)
Gertrud Dempwolf	CDU	1970	34	1984	48	<i>Landesliste</i>	brak	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie ds. rodziny, seniorów i kobiet (1994–1998)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ilse Falk	CDU	1984	41	1990	47	<i>Landesliste</i>	brak	Sekretarz parlamentarna frakcji CDU/CSU w Bundestagu (2001–2005)
Ingrid Fischbach	CDU	1990	33	1998	41	<i>Landesliste</i>	brak	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Zdrowia (2013–2017)
dr Maria Flachsbarth	CDU	1991	28	2002	39	<i>Landesliste</i>	brak	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Żywności i Rolnictwa (2013–2018)
Michaela Geiger	CSU	1971	28	1980	37	<i>Landesliste</i>	1987	Parlamentarna sekretarz stanu w Ministerstwie Współpracy Gospodarczej (1991–1993)
prof. Monika Grütters	CDU	1983	21	2005	43	<i>Landesliste</i>	brak	Przewodnicząca komisji ds. kultury i mediów (2009–2013)
Gerda Hasselfeldt	CSU	1969	19	1987	37	<i>Landesliste</i>	1990	Federalna Minister ds. planowania przestrzennego, budownictwa i urbanistyki (1989–1991)
Mechthild Heil	CDU	1994	33	2009	48	<i>Direkt</i>	2009	Przewodnicząca komisji ds. budownictwa, mieszkalnictwa, rozwoju miast i gmin (od 2018)
Ursula Heinen-Esser	CDU	1983	18	1998	33	<i>Landesliste</i>	brak	Parlamentarna sekretarz stanu w Ministerstwie Żywności, Rolnictwa i Ochrony Konsumentów (2007–2009)
dr Renate Hellwig	CDU	1970	30	1980	40	<i>Direkt</i>	1980	Przewodnicząca Komisji ds. Wspólnoty Europejskiej (1991–1994)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Anja Karliczek	CDU	1998	27	2013	42	<i>Direkt</i>	2013	Sekretarz parlamentarna frakcji CDU/CSU w Bundestagu (2017–2018)
Irmgard Karwatzi	CDU	1965	25	1976	36	<i>Landesliste</i>	brak	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie ds. Młodzieży, Rodziny i Zdrowia (1982–1987)
Julia Klöckner	CDU	1996	24	2002	30	<i>Landesliste</i>	2005	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Żywności, Rolnictwa i Ochrony Konsumentów (2009–2011)
Annegret Kramp-Karrenbauer	CDU	1981	19	1998	36	<i>Landesliste</i>	brak	Sekretarz generalna CDU (2018)
dr Martina Krogmann	CDU	1997	33	1998	34	<i>Landesliste</i>	2009	Sekretarz parlamentarna frakcji CDU/CSU w Bundestagu (2005–2010)
dr Ursula von der Leyen	CDU	1990	32	2009	51	<i>Landesliste</i>	brak	Minister Federalna ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży (2005–2009)
Andrea Lindholz	CSU	1998	28	2013	43	<i>Direkt</i>	2013	Przewodnicząca komisji spraw wewnętrznych i ojczyzny (od 2017)
Patricia Lips	CDU	1993	30	2002	39	<i>Landesliste</i>	2005	Przewodnicząca komisji ds. kształcenia, badań i oceny skutków techniki (2014–2017)
dr Angela Merkel	CDU	1990	36	1990	36	<i>Direkt</i>	1990	Minister Federalna ds. kobiet i młodzieży (1991–1994)
Marlene Mortler	CSU	1989	34	2002	47	<i>Direkt</i>	2002	Przewodnicząca komisji ds. turystyki (2006–2009)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hildegard Müller	CDU	1986	19	2002	35	<i>Landesliste</i>	2005	Minister stanu przy kanclerz RFN (2005–2008)
Michaela Noll	CDU	1989	30	2002	43	<i>Landesliste</i>	2005	Sekretarz parlamentarna frakcji CDU/CSU w Bundestagu (2010–2017)
Claudia Crawford (Nolte)	CDU	1990	24	1990 ³	24	<i>Direkt</i>	1990	Minister Federalna ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży (1994–1998)
Katherina Reiche	CDU	1996	23	1998	25	<i>Landesliste</i>	2013	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Środowiska, Ochrony Przyrody i Bezpieczeństwa Jądrowego (2009–2013)
Ingrid Roitzsch	CDU	1970	30	1980	40	<i>Landesliste</i>	1983	Sekretarz parlamentarna frakcji CDU/CSU w Bundestagu (1987–1994)
Hannelore Rönsch	CDU	1963	21	1983	41	<i>Direkt</i>	1983	Minister Federalna ds. rodziny i seniorów (1991–1994)
dr Annette Schavan ⁴	CDU	1973	18	2005	50	<i>Direkt</i>	2005	Minister Federalna ds. kształcenia i badań naukowych (2015–2013)
dr Kristina Schröder	CDU	1994	17	2002	25	<i>Landesliste</i>	2009	Minister Federalna ds. rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży (2009–2013)
prof. Rita Süßmuth	CDU	1981	44	1987	50	<i>Direkt</i>	1990	Minister Federalna ds. młodzieży, rodziny, kobiet i zdrowia (1985–1988)
Roswitha Verhülsdonk	CDU	1964	37	1972	45	<i>Landesliste</i>	1980	Parlamentarna sekretarz stanu w Ministerstwie Rodziny i Seniorów (1991–1994)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
prof. Johanna Wanka	CDU	2001	50	nie była posłanką do Bundestagu				Federalna Minister ds. kształcenia i badań naukowych (2013–2018)
Sabine Weiss	CDU	1980	22	2009	51	<i>Direkt</i>	2009	Parlamentarna sekretarz stanu ds. zdrowia (od 2018)
Annette Widmann-Mauz	CDU	1984	18	1998	32	<i>Landesliste</i>	2002	Parlamentarna sekretarz stanu w Ministerstwie Federalnym Zdrowia (2009–2017)
Dagmar Wöhrl	CSU	1989	35	1994	40	<i>Direkt</i>	1994	Skarbniczka CSU (1995–2003)
Elke Wülfing	CDU	1973	26	1990	43	<i>Direkt</i>	1990	Parlamentarna sekretarz stanu w Ministerstwie Kształcenia, Nauki, Badań i Technologii (1997–1998)
Cornelia Yzer	CDU	1978	17	1990	29	<i>Direkt</i>	1990	Parlamentarna sekretarz stanu w Federalnym Ministerstwie Kobiet i Młodzieży (1992–1994)

¹ *Direkt* – mandat uzyskany w wyniku głosowania w okręgach bezpośrednich (tzw. pierwszy głos – *Erststimme*), *Landesliste* – to natomiast lista krajowa, co oznacza, iż posłanka uzyskała mandat w wyniku tzw. drugich głosów (*Zweitstimme*).

² Przed ponownym zjednoczeniem Niemiec pełniła funkcję przewodniczącej Izby Ludowej w NRD (*Volkskammer*).

³ Claudia Nolte (Crawford) w marcu 1990 roku została wybrana do Izby Ludowej NRD (*Volkskammer*) 10 kadencji, następnie jako jedna z 144 deputowanych Izby Ludowej dołączyła do posłanek i posłów Bundestagu 11 kadencji. Jesienią 1990 roku odbyły się wybory do Bundestagu 12 kadencji, w których uzyskała mandat bezpośredni. Szerzej na ten temat: H. Jürgen Küsters, B. Neuss, *Das Gegenteil von Macht ist Ohnmacht*. [Wywiad z Claudią Crawford], w: B. Neuss, N. Neubert (red.), *Minut zur Verantwortung. Frauen gestalten die Politik der CDU*. Böhlau, Köln 2013.

⁴ Annette Schavan została pozbawiona stopnia doktora z powodu plagiatu, którego się dopuściła.

Źródło: Opracowanie własne.

Abstract

The First Steps of Female Politicians of the Union Parties (CDU/CSU) at the Federal Level in Germany (1991–2018)

The article focuses on the first steps in the political career of female politicians from the Christian Democratic Union (CDU) and the Christian Social Union (CSU), who assumed top political positions at the federal level in Germany between 1991 and 2018. The author analyses when the female leaders of the CDU and CSU took their first parliamentary seats in the German Bundestag, when they obtained the first leading positions at the federal level, and also how many years after joining the party this took place. It is also interesting whether top female politicians took their first parliamentary seats through votes in direct districts or thanks to the party list (second votes). Do the career paths of the female politicians from the Christian Democrats fit the model of typical career paths, or do they also include those who have avoided key positions on their way to the top?

Keywords: women, political career, Germany, CDU/CSU, political leadership.